

ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2022.30.1>
УДК 94(477)

Наталія БЕЗСМЕРТНА

молодший науковий співробітник відділу української філології
Науково-дослідного інституту українознавства
Міністерства освіти і науки України, Київ

ORCID:0000-0002-6463-0920

Email: Natalia_bs@ukr.net

ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Анотація. Проаналізовано функціонування української мови в умовах повномасштабної агресії Росії проти України. Виявлено, що після 24.02.2022 р. в українському суспільстві актуалізувалося мовне питання, оскільки російська агресія сприяла процесу українізації й повернення українській мові втрачених позицій у всіх сферах життєдіяльності суспільства. З'ясовано, що за даними соціологічних опитувань спостерігається стале зменшення російськомовних українців й збільшення україномовних громадян. Встановлено, що лише українська мова має бути вживана в публічному просторі, а перехід на українську мову повинен відбутись поступово, але цілеспрямовано. Простежено, що перший рівень стабілізації мовної стійкості зробило мовне законодавство, а саме закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який набув чинності 16 липня 2019 р., і впродовж 2019–2022 рр. поступово впроваджувався у всі сфери життєдіяльності українського суспільства. Обґрунтовано, що його імплементація допомогла українській мові утвердити своє гідне місце в Українській державі. Варто відзначити, що 16 липня 2022 р. набрали чинності окремі норми мовного закону, які закріпили статус української мови у інформаційній та бізнесовій сферах. Розкрито, що другий рівень мовної стабілізації – це українська влада, яка, використовуючи законодавчі, виконавчі, судові органи, буде впроваджувати та вдосконалювати мовне законодавство. Доведено, що третій рівень мовної стабілізації – це громадяни України, як етнічні українці, так і представники інших національностей, які можуть й мають вплинути на мовну стійкість. Обґрунтовано, що повернення українській мові належного статусу в Українській державі в усіх сферах її життєдіяльності допоможе згуртувати українську політичну націю та змотивує перемогти російських агресорів.

Ключові слова: українська мова, Україна, українці, повномасштабна агресія РФ, зросійщення, українізація, російсько-українська гібридна війна.

Natalia BEZSMERTNA

Junior Research Fellow Department of Ukrainian Philology
Research Institute of Ukrainian Studies
Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv

THE FUNCTIONING OF THE UKRAINIAN LANGUAGE IN THE CONDITIONS OF FULL-SCALE AGGRESSION BY RUSSIA AGAINST UKRAINE

Abstract. The functioning of the Ukrainian language in the conditions of full-scale Russian aggression against Ukraine is analyzed. It was revealed that after February 24, 2022, the language issue became relevant in Ukrainian society, as Russian aggression contributed to the process of Ukrainization and the return of lost positions to the Ukrainian language in all spheres of society. It was found that, according to sociological surveys, there is a constant decrease in Russian-speaking Ukrainians and an increase in Ukrainian-speaking citizens. It was established that only the Ukrainian language should be used in public space, and the transition to the Ukrainian language should take place gradually, but purposefully. It has been observed that the first level of stabilization of language stability was made by language legislation, namely the Law of Ukraine "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as a State", which entered into force on July 16, 2019, and during 2019-2022 was gradually introduced into all spheres of Ukrainian society. It is justified that its implementation helped the Ukrainian language to regain its rightful place in the Ukrainian state, it should be noted separately that on July 16, 2022, separate norms of the language law entered into force, which established the status of the Ukrainian language in the information and business spheres. It was revealed

that the second level of language stabilization is the Ukrainian government, which, using legislative, executive and judicial bodies, will implement and improve language legislation. It has been proven that the third level of language stabilization is the citizens of Ukraine, both ethnic Ukrainians and representatives of other nationalities, who can and should influence language stability. It is well-founded that returning the Ukrainian language to its proper status in the Ukrainian state in all areas of its life will help unite the Ukrainian political nation and motivate to defeat the Russian aggressors.

Keywords: Ukrainian language, Ukraine, Ukrainians, full-scale aggression of the Russian Federation, fusion, Ukrainization, Russian-Ukrainian hybrid war.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження заявленої теми полягає в тому, що після повномасштабного вторгнення військ Російської Федерації (далі – РФ) на територію України (з 24.02.2022 р.) одним із основних питань українського суспільства є мовне питання, а саме розвиток української мови в умовах неоголошеної російсько-української гібридної війни. Однією з так званих причин агресії РФ проти України ще з 2014 р. очільник Кремля назвав «захист російськомовного населення», але не всі громадяни України на той час були національно свідомими і продовжували послуговуватися мовою ворога – російською мовою у всіх сферах діяльності, аргументуючи це як «какая разница». На жаль, і державна мовна політика після 2014 р. не проводилася на належному рівні. Тільки після повномасштабного вторгнення РФ на територію України політичне керівництво та більшість українських громадян нарешті усвідомила, що українська мова – це кордон, який відмежовує нас від ворога та об'єднує всередині країни.

Наукова новизна праці полягає у розробці актуальної проблематики, яка є новою та недостатньо вивченою і тому потребує подальших фахових студій. Дослідження реалізується у межах виконання науково-дослідної роботи, що фінансується з державного бюджету, «Етнокультурний розвиток сучасного українського суспільства в умовах політики реваншу Російської Федерації». Вона виконується у НДІУ МОН України відповідно до напрямку планової роботи відділів української етнології та української філології.

Аналіз досліджень і публікацій. Здійснюючи аналіз останніх публікацій, у яких започатковано розв'язання вказаної проблематики, ми можемо стверджувати, що проблема функціонування української мови в умовах повномасштабної агресії РФ проти України у контексті реваншистської політики Кремля щодо України й українців стає важливим об'єктом наукових досліджень. Варто відзначити важливу монографію відомої мовознавиці С. Єрмоленко. «Мова і українознавчий світогляд», хоча вона була оприлюднена ще у 2007 р., але проблеми, які там висвітлювалися актуальні і в цей час. Так, С. Єрмоленко зазначає: Оскільки, українська влада не приділяла достатньо уваги для поступального розвитку української мови та впровадження її в усі сфери життєдіяльності соціуму: «Адже одна річ – проголосити українську мову державною і зовсім інша річ – забезпечити насправді державність мови [2, с. 58]. Також дослідниця наголошує: «Державотворча функція мови – її роль як засобу державотворення, бо ж такі

єдина мова робить населення народом – державним народом. [2, с. 78].

Багато уваги приділяє впровадженню української мови в соціогуманітарну сферу України Інститут української мови НАН України під керівництвом П. Гриценка. У численних працях та інтерв'ю він обстоює важливість функціонування української мови як державної. Зокрема, він зазначає: «Незважаючи на темпи і незважаючи на етапи, процес утвердження української мови, виформування україноцентризму і, зрештою, процес відновлення українського обличчя України, справжнього українського обличчя – це процес незворотній» [3].

Уповноважений із захисту державної мови Т. Кремінський [7;8;9] досліджує проблеми переходу російськомовних громадян України на українську, лінгвоциду на тимчасово окупованих територіях України. На його думку, головним чинником збереження й розвитку мови є застосування її у щоденній комунікації [7]. В. Лизанчук вивчає проблеми розвитку, функціонування і утвердження української мови в усіх сферах України. Дослідник зазначає, що розмовляти українською – це політична безпека, адже країна-агресорка Росія відкрито заявляє, що вважає своїми «соотечівниками» всіх тих, хто розмовляє російською, бо за словами В. Путіна «росія закінчується там, де закінчується російська мова» [10]. Л. Масенко у своїх дослідженнях приділяє осмисленню проблеми двомовності в Україні. Зокрема, вона зауважує, що така ситуація зазвичай складається в колоніальній країні, як це трапилося в Україні, коли українці змушені були опановувати, крім рідної мови, російську, тому панівна мова колонізаторів поступово перейняла всі функції української, і зрештою намагалася її асимілювати повністю [11]. Експертка з організаційного розвитку, конфліктології, розвитку спільнот О. Матвійчук досліджує проблематику української мови з акцентом на конфліктах. Зокрема, вона зазначає, що мовне питання, на жаль, стало передумовою російсько-української війни, оскільки в період повномасштабної війни відбувається не лише переосмислення внутрішніх цінностей, а й національних [12]. Голова ГО «Асоціація Політичних Наук» Д. Сінченко вивчає питання загострення мовної проблеми під час російської агресії війни. На його думку, повномасштабне російське вторгнення в Україну стало черговим поштовхом для переходу на українську мову, а також продовженням багаторічної мовної суперечки з тими, хто так і не помітив причинно-наслідкових зв'язків між російською

агресію та мовою спілкування [15]. Варто відзначити рівень опанування проблематики збереження та розвитку української мовознавиці, педагогині, науковиці І. Фаріон, яка у своїх працях, лекціях, публічних виступах постійно наголошує на архіважливості мовного питання під час російсько-української війни. Вона наголошує, що мовний чинник наразі – це найпевніший спосіб виявити ворожі диверсійно-розвідувальні групи, вкрай загрозлив для усієї країни в умовах війни, а також питання мови – це питання влади, а не мінливої чи ситуативної комунікації [19].

Джерельною базою наукової праці є результати соціологічних опитувань провідних соціологів України, зокрема групи «Рейтинг» та матеріали власних польових досліджень, які провела авторка, співробітниця відділу української філології НДІУ з метою виконання завдань науково-дослідної роботи «Етнокультурний розвиток сучасного українського суспільства в умовах політики реваншу Російської Федерації».

Мета дослідження полягає в осмисленні функціонування української мови в умовах повномасштабної агресії РФ проти України. Для досягнення поставленої мети вважаємо за доцільне: 1. Сисло охарактеризувати стан досліджуваної проблематики. 2. Охарактеризувати функціонування української мови в українському суспільстві в умовах російсько-української війни. 3. Проаналізувати мовну політику України після повномасштабної війни РФ проти України. 4. Осмислити яким чином повномасштабна агресія РФ проти Української держави вплинула на мовну сферу українського народу. 5. Підвести підсумки дослідження.

Виклад основного матеріалу. Українська мова важлива тим, що це наша рідна мова, яка передалася нам у спадок від наших пращурів. Сила слова у рідній мові. У ній багато відкритих звуків, чудових шиплячих і твердих. У ній є природна милозвучність, яку відразу чути навіть тим, хто нею не володіє. Українська мова неймовірно лагідна та ніжна, мелодійна та дзвінка, мова, яка надихає митців, втішає нужденного та мотивує на подвиги. Це один з найцінніших скарбів нації та народу. Її існування виборювали століттями. Це наш національний код і бренд, і ми маємо її берегти. Багатьом українцям психологічно важко чути мову, якою розмовляють їхні вороги, важко чути мову окупантів, мову, якою розмовляють вбивці. Та особливо боляче, коли вона звучить з вуст українців. Тому українцям, які ще не перейшли на українську мову, радимо зареєструватися на безкоштовні курси вивчення української мови, які можна проходити онлайн. Також радимо читати книги українських авторів, слухати україномовні пісні, споживати україномовний контент. Це полегшить вивчення мови, а також повсякденне спілкування. Відгородитися від РФ, «руського мира» можна тільки українським словом. Відгородитися від Пушкіна можна лише Шевченком. Зараз потрібно єднатися на

культурному рівні, на знанні мови, історії, літератури і свого коріння. Зараз дуже багато російськомовних громадян України, які хочуть розмовляти українською мовою і вже вивчають мову, і прагнуть спілкуватися солов'їною, а не суржиком. Все робиться поетапно, згодом всі перейдуть на українську. Звісно, Закон про мову чималою мірою вплинув на покращення мовної ситуації. Але саме зараз, під час війни відбувається процес, коли російськомовні українці починають ще активніше переходити на українську.

Для кожного українця є приємним сприйняттям того, що початок повномасштабного злочинного вторгнення РФ на територію України став початком зародження нової України – держави, яка прагне бути незалежною. Ця війна згуртувала українську націю навколо мети вистояти і перемогти. Розпочався так званий процес українізації. Люди почали пишатися, що вони українці. У багатьох людей прокинулася любов до всього українського та самої України, якої раніше не було в такому обсязі. Стосовно всього українського, а також окремо мови – це тренд № 1 в світі за період цього протистояння. А головне, що це тренд для українців, які розмовляли російською. Президент України Володимир Зеленський в одному з інтерв'ю пояснив журналістам, що це очевидно, чому російськомовні українці після вторгнення РФ та вчинення низки злочинів масово почали переходити на українську мову. Володимир Зеленський навіть сам почав забувати російські слова. Це ще один живий приклад прогресу людини, яка обрала для себе курс українізації. І таких прикладів зараз багато.

Для Росії мова – це засіб агресії. Лише на носіїв російської мови можуть подіяти інші інструменти російської «м'якої сили» – культура та пропаганда. Лише після ідеологічної і психологічної обробки населення можна здійснювати фактичну окупацію, як мінімум не чекаючи суттєвого опору з боку місцевого населення (Донбас), як максимум – отримуючи від нього сприяння (Крим). Для успішної військової операції їм було потрібне максимально лояльне населення. У Кремлі постійно стежили за поширенням російської мови, вони вкладали значні ресурси в поширення російської мови і культури, в ностальгію за совком, і прийшли насамперед туди, де найбільше говорили російською і де найбільше спрацювала їхня пропаганда [15].

Проте, люди зі Сходу України також є громадянами Української держави і мають знати, розуміти та володіти українською мовою. Якщо навіть не спілкуються українською мовою у побуті, то у інших сферах діяльності мають послуговуватися саме державною мовою. З 24.02.2022 р. ніяково якраз відчують себе українці, які чують, що до них звертаються російською. Нічого поганого у націоналізмі немає, адже націоналізм – це, на нашу думку, любов і до своєї нації, і до своєї країни, і до свого народу. Мова – це духовне багатство народу, це святі скрижалі нації. Зокрема, у Біблії багато уваги приділено тому, що противною Богові є відмова народу від Його найвищого дару – рідного слова, бо «усяке добре давання та дар

досконалий походить згори від Отця світил, що в Нього нема переміни чи тіні відміни» (Собоне послання святого апостола Якова (1: 17) [1, с. 1120]. Із Старого Заповіту, наприклад, варто навести рядки із Книги Естер, де сказано «щоб кожен чоловік був паном у домі своєму, і говорив про це мовою свого народу» (1:22) [1, с. 475].

Українська мова – національний феномен, адже вона є для українців справжнім маркером їх самобутності. Українська мова ідентифікує українців, їхню національну свідомість та громадянську позицію. Нашому народові судилося безсмертя у світовій цивілізації. І мова відіграє тут важливу роль, адже саме вона тепер у всьому світі асоціюється із опором, сміливістю та свободою. У єдності – наша сила, в мові – наш незламний дух, у вірі – наше майбутнє. Українська мова – це зброя, бо вона здатна чинити опір. Українська мова – це маяк. Вона дозволяє знаходити своїх людей навіть за тисячі кілометрів від дому. Вибір говорити українською – це спосіб воскресити гідне ім'я свого роду, це можливість повернути собі те, що в тебе вкрали московіти, це – світлий вклад у розвиток квітучої України. Говорити українською символізує зв'язок поколінь, збереження культурного простору, історичного спадку народу України. [10].

Під час повномасштабної війни, яку розпочала Росія проти України, українська мова – не тільки ознака національної ідентичності та громадянської позиції, а й інструмент боротьби з ворогом. Боронити свою країну від агресора можна не лише зброєю, а й словом. Російськомовні українці ще до початку війни активно переходили на українську і продовжують це робити. Так вони висловлюють свою позицію проти агресора. Нині – історичний шанс для України назавжди позбутися будь-яких культурних зв'язків із Росією. Українську мову вчать усе більше іноземців. За даними онлайн-платформи для вивчення іноземних мов Duolingo, за тиждень повномасштабної війни, яку розпочала Росія, кількість охочих вчити українську у світі зросла на 200%. Українська мова в усьому світі тепер асоціюється з опором, сміливістю, єдністю та свободою. Російська ж – мова країни-агресора [20].

Мовне питання під час війни таке ж важливе, як наше з вами життя, тому постає потреба удосконалювати й розширювати український мовний фронт.

«Головна проблема України – не багатомовність, а двомовність, поширення на її території двох мов, коли поряд з державною українською на всі сфери вжитку претендує також російська», – каже професорка Національного університету «Києво-Могилянська академія» Лариса Масенко. Тобто одна справа, коли це білінгвізм (ми опановуємо, крім рідної, іноземну мову), а інша справа – масова двомовність. Вона зауважує, що така ситуація зазвичай складається в колоніальній країні, коли вся підкорена спільнота повинна оволодіти, крім своєї мови, мовою колонізатора.

Якщо друга мова поступово переймає всі функції рідної, то останній загрожує зникнення [11].

25 квітня 2019 р. під час завершення каденції президенства П. Порошенка, Верховна Рада України нарешті ухвалила мовний закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який набув чинності 16 липня 2019 р. (через два місяці з дня його опублікування «Голосом України»: 16 травня 2019 р.) [6]. Антиукраїнські сили сподівалися, що з обранням нового президента В. Зеленського україноцентрична спрямованість цього закону буде переглянута, а його найбільш дієві пункти будуть скасовані. Новообрана влада спочатку робила деякі кроки щодо його коригування, але, наштотхнувшись на потужний спротив громадянського суспільства, вирішила зачекати.

Після повномасштабного вторгнення військ РФ на територію України ситуація кардинально змінюється. В. Путін у своїй промові рано-вранці 24.02.2022 р. заявив, що головними завданнями так званої «спеціальної військової операції в Україні» є демілітаризація і денацифікація України та захист російськомовного населення. Тому питання мови вийшло на порядок денний українського спротиву агресору.

Тільки після повномасштабної вторгнення військ РФ проти України політичне керівництво та більшість українських громадян нарешті усвідомила, що українська мова – це зброя, це генетичний код української нації, який відрізняє її від інших націй; це кордон, який відмежовує нас від ворога та об'єднує всередині країни. Розуміє це і російський ворог, який серед умов перемир'я з Україною (10 березня 2022 р.) висував мовне питання на порядок денний (російська мова – друга державна; скасування всіх законів, що її обмежують), що є другим після основної вимоги не вступу України до НАТО та закріплення їх у Конституції України. Тому ворог активно пропагує та закидає українському суспільству в інформаційній війні різні мовні маніпуляції навколо цієї теми (наприклад, мовне питання зараз не на часі, бо у нас війна; російськомовні воїни також воюють у ЗСУ; не потрібно тиснути на російськомовних; мовне питання розхитує українське суспільство всередині країни тощо).

У ролику «Мовні маніпуляції чи утиски російськомовних?» на власному каналі «Ярина Паславська» у Ютубі (20,2 тис. користувачів на 2.11.2022 р.) автором проаналізовано мовні маніпуляції, які активно закидає нам російська пропаганда. Як зазначає Я. Паславська, українці терпимі до всього російського, поки воно залишається у межах своєї території. А на території України мають свої правила і українська мова у них – це єдина державна не лише на сторінках Конституції України (Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська мова). Якщо якась особистість вважає себе українським лідером думок, то вона має

навчитися висловлювати свої думки державною мовою [14].

О. Матвійчук зазначає, що в українців змінилося ставлення до російської мови, тому що вони переживають війну, в якій на їх напала саме РФ, де люди користуються російською мовою. Тому для українців це може бути дуже чужинне в психологічному сприйнятті, та дуже принципове питання – з громадянської позиції. На питання чому виникають мовні конфлікти, дослідниця відповідає, що будь-які емоції, будь-які конфлікти говорять про те, що є якась незадоволена потреба. Зважаючи на умови війни, у яких зараз живуть українці, то йдеться про базову потребу в безпеці. При такому рівні емоцій, агресії, ненависті, та зі значною потребою у безпеці – коли ми чуємо, наприклад, російську мову, то насамперед можемо відчувати якраз небезпеку. У такому стані логічна, нормальна реакція людини – це захистити себе. При цьому мозок на рівні захисту працює дуже примітивно: «Ми відчуваємо себе в небезпеці, російська мова = небезпека = агресор. Що потрібно робити? Потрібно захищатися!» Коли ми кажемо про мову, то, ймовірно, це може стосуватися також потреби приналежності. Я розмовляю українською, тож якщо хтось інший також розмовляє українською, то, швидше за все, він ближчий до мене, ніж той, хто говорить російською. Дослідниця пропонує замість ненависті до російської мови плекати любов до української мови, долучаючись до переліку спеціальних ресурсів в Інтернеті (добірка ресурсів додано до дослідження), які допоможуть покращити чи полегшити процес вивчення української мови [12].

І. Фаріон вважає, що наявність російськомовних – це основний мотив Путіна напасти на Україну, щоб їх убивши, «захистити». На її думку, нашим завданням сьогодні, в час цієї героїчної і жертвовної національно-визвольної війни, не дати знову, як це було після Майдану 2014 року, ослабити мовне питання, звузивши його до згубної московсько-української мовної шизофренії. Мова – це чинник національної безпеки, що в час війни набуває виняткового ідентифікаційного значення. Маємо вживати негайних системних заходів з розширення функціонування української мови відповідно до Конституції України та закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», не чекаючи закінчення війни [19].

Одним із основних питань українського суспільства постало мовне питання, а саме розвиток української мови в умовах російсько-української війни. На сайті Уповноваженого із захисту державної мови Т. Кременя зазначено: «16 липня 2022 року після століть лінгвоциду, організованого росією, який призвів до мовної окупації великої частини України, українська мова вчергове за останні 3 роки (7-й раз) переходить у контрнаступ!». Тобто, 16 липня 2022 р. набирають чинності окремі норми Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», які стосуються використання мови в мережі

Інтернет та мови інтерфейсів комп'ютерних програм, встановлених на товарах. Фактично це означає, що з 16 липня 2022 р. усі інтернет-ресурси (вебсайти, сторінки в соцмережах, Ютуб-, Вайбер-, Телеграм-канали, мобільні застосунки тощо), які використовуються в якості інтернет-представництв суб'єктів господарювання, зареєстрованих в Україні, у тому числі інформаційні інтернет-ресурси, повинні мати основну версію українською мовою, яка має завантажуватися для користувачів в Україні за замовчуванням. Також відсутність україномовної версії інформаційного інтернет-ресурсу після 16 липня 2022 р. може означати свідоме порушення його власником вимог Закону про державну мову або факт відсутності державної реєстрації засобу масової інформації, або власника як суб'єкта підприємницької діяльності. Це в свою чергу має намір власника інтернет-ресурсу перебувати поза правовим полем України і викликати обґрунтовану недовіру до опублікованої на ресурсі інформації. Зміни передбачають можливість для Уповноваженого із захисту державної мови з 16.07.2022 р. накладати штраф на посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, керівників та працівників підприємств, установ та організацій усіх форм власності, інших фізичних осіб, які порушуватимуть Закон [4].

Впровадження Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (ст. 27) [6], який набув чинності 16.07.2022 р. у життєдіяльність суспільства став дуже важливим чинником для набуття української мови свого поважного статусу та її поступального розвитку. І людина або дотримується його, або веде свою діяльність у іншій країні, закони якої влаштовують. Запроваджуються різноманітні курси з української мови. Велика кількість українців від початку повномасштабної війни РФ проти України прийняли рішення про перехід на державну мову. Тому є величезний попит на курси з вивчення української мови.

«Мережа безкоштовних курсів стала максимально розгалуженою. Подивімося на захід України! Тернопіль, Рівне, Івано-Франківськ, Чернівці, Ужгород... Всюди є такі курси. Підтримка української мови як державної сягнула максимального рівня за всі роки Незалежності. Поважати Україну та бути українцем - спілкуватися рідною мовою!», – наголошує Уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремень. Тому задля популяризації рідної української мови за ініціативи «Навчай українською» та підтримки Уповноваженого із захисту української мови оголосила про початок реалізації проєкту «Єдині» (опубліковано 21.04.2022 р.). Проєкт «Єдині» – це 28 днів підтримки в переході на українську мову. Щоденно протягом навчання учасники отримують завдання та навчальні матеріали, які допомагають подолати мовний бар'єр; беруть участь у вебінарах та розмовних клубах у своєму місті. Перший безоплатний курс було розпочато 25.04.2022 р. Щоб зареєструватися, учасникам потрібно було залишити

свої контакти у гугл-формі і приєднатись до Фейсбук-групи. Участь можлива з будь якої точки світу [5].

У мобільному додатку Viber організаторами групи «Країна_інфо» (1830317 учасників на 2.11.2022 р.) 30.10.2022 р. було розміщено повідомлення про те, що проект «Єдині» вже оголосив 7-ий безкоштовний онлайн-курс української мови, який стартує 7.11.2022 р. Проект був створений для того, щоб допомогти 1 мільйону людей перейти на українську до кінця 2024 р. За півроку роботи «Єдині» допомогли вже 40-а тисячам учасникам.

Крім того, на сайті Уповноваженого є інформація про безкоштовні курси, розмовні клуби, інтернет-ресурси для опанування та підвищення рівня володіння українською мовою. «Ця інформація постійно оновлюється, адже майже щодня з'являються нові ініціативи. Є курси, які діють за рахунок громадських ініціатив, є і ті, які працюють при університетах. Сьогодні наші внутрішні переселенці потребують всебічної підтримки. Організація безкоштовних курсів з вивчення державної мови – це рука порятунку тим громадянам України, які не мали такої можливості раніше», – зазначив Т. Кремінь [5].

Адміністратор групи «Країна_інфо» (1830317 учасників на 2.11.2022 р.) у додатку Viber 15.09.2022 р. розмістив інформацію про те, як в Україні та світі зростає любов до нашої української мови. Кількість громадян, які спілкуються лише українською, невпинно зростає. У серпні 2022 р. 51% опитуваних зазначили, що обирають українську для спілкування. У квітні 2022 р. показник був 48 %. Чимало бізнесів також за українську мову: «Монобанк» прибирає російську зі свого застосунку (нова версія буде доступна лише українською); розробники української гри S.T.A.L.K.E.R 2 відмовились від російської озвучки (тепер гра звучатиме лише українською та англійською мовами); в LinkedIn з'явився інтерфейс українською; у популярного відеохостингу YouTube з'явилися автоматичні субтитри українською; компанія Sony випустила оновлення для PlayStation 5, в якому буде інтерфейс українською мовою.

Організаторами групи «Київ city» у додатку Viber (248566 учасник на 2.11.2022 р.) 20.10.2022 р. було розміщено повідомлено про те, що 57 % українців стали більше спілкуватися українською після вторгнення РФ. Про це свідчить опитування на замовлення Суспільного. Дослідження було проведено 18–19 жовтня 2022 р. за допомогою мобільного додатку GRADUS. Було опитано 1000 респондентів віком 18–60 років по всій Україні, окрім окупованих територій та зон активних бойових дій. Вибірка відображає структуру населення України віком 18–60 років за статтю, віком, розміром населеного пункту та освітою. 18–19 жовтня 2022 р. 42 % українців стали спілкуватися українською більше 14 % повністю перейшли на українську.

Свідченням того, що українці активно переходять на українську є інформація про те, що на вересень 2022 р. кількість переглядів російської «Вікіпедії» з території України впала до 47% (– 9%) –

зі 113 млн. до 98 млн. переглядів (– 15% млн), тоді як кількість переглядів української версії виросла до 38 % (+6%) – з 65 млн. до 80 млн. переглядів (+15 млн.).

Політична влада, пересічні громадяни, більшість українських зірок (співаків, телеведучих, акторів, блогерів), які до того говорили російською, активно переходять на українську мову. Раніше українські блогери зацікавлені були у більшій кількості підписників, тому послуговувалися російською мовою у Інтернет-мережі (так можна охопити більше читачів, бо матеріал міг потрапити на очі людям з країн СНД та тих, хто з вірогідністю знає російську на долю відсотків більше, а ніж українську). Проте є відомі в медіапросторі українці, які публічно висловили свою позицію стосовно переходу на українську мову. Їхні успіхи та приклади, надихають інших громадян на вектор українізації.

Співаки, які раніше послуговувалися і виконували музичні хіти російською мовою, після повномасштабної війни РФ почали записувати та виконувати пісні українською мовою. Наприклад, український співак та композитор Макс Барських (справжнє ім'я Микола Бортник), який вже 5 березня 2022 р. презентував на YouTube свою пісню «Хай буде весна», яка стала символом боротьби й незламності українського народу та набрала мільйони переглядів у мережі. Українська співачка Настя Каменських на 20-й день російсько-української війни презентувала проникливу україномовну композицію «Я – Україна» (слова та музику пісні написав чоловік співачки Олексій Потапенко). Український артист MONATIK (Дмитро Монатик) після 5-ти місяців російсько-української війни представив свій перший україномовний міні-альбом з 24 лютого 2022 р., який має назву «Art Оборона», куди увійшли пісні про війну в Україні і про те, що близько усім українцям. Музикант Коля Серга за 10 років своєї музичної кар'єри вперше презентував пісню українською мовою «Тільки разом», що б нагадати українцям, що ми перемаємо тільки разом.

Діяч шоу-бізнесу у минулому, а тепер військовослужбовець Коля Серга, який служив у ЗСУ, а зараз очолює «Культурний десант» (організований проєктом «Разом») – об'єднання відомих українських митців для підняття бойового духу та зміцнення морально-психологічного стану українських воїнів та жителів на деокупованих територіях. «Чотири місяці тому я почав розмовляти українською, бо для мене це ще один спосіб сказати Україні, що я її люблю. Я зрозумів важливість цього переходу, що він має відбутися, бо ми розвиваємо українську культуру і я, як український артист, я маю перейти, бо насамперед це моє професійне. Також це відповідальність ще й перед російськомовною аудиторією, я можу показати їм мову, я можу закохати в мою рідну мову. І дуже багато хто з мого оточення після мене почав переходити на українську мову і отримувати таке ж задоволення, яке отримую я» – зазначає Коля Серга в Інтерв'ю [18].

Діяльність таких публічних людей цікавить соціум, у свою чергу, зірки впливають на суспільну думку і таким чином тримають інформаційний фронт. Чим більше буде тих, хто свідомо будуть спілкуватися українською, тим більше ми актуалізуємо це питання на рівні країни. У випадку, якщо людина хоче жити в Україні, але при цьому не буде поважати її державну мову та ігнорувати її історію, то її потрібно обмежити статусом резидента. Тоді вона зможе жити повноцінно в нашій країні, але не матиме змоги голосувати на виборах, займати державну посаду і т.п. Тому що такі люди винні в тому, що відбулося з Україною за ці тридцять років незалежності.

Соціологічна група «Рейтинг» провела 19 березня 2022 р. шосте загальнонаціональне опитування «Мовне питання в Україні (19 березня 2022)». Аудиторія: населення України віком від 18 років і старші в усіх областях, крім тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу. Вибірка репрезентативна за віком, статтю і типом поселення. Вибіркова сукупність: 1000 респондентів. Метод опитування: CATI (Computer Assisted Telephone Interviews – телефонні інтерв'ю з використанням комп'ютера). Помилка репрезентативності дослідження з довірчою імовірністю 0,95: не більше 3,1% [17].

Проаналізувавши отриманий матеріал соціологи зробили наступні висновки: Рівень мовної самоідентифікації українців стабільно зростає. Війна, як виклик для всього суспільства тільки прискорить цей процес. Українська мова як один із наріжних каменів державності сьогодні лише зміцнюється і лінії протистояння у цьому питанні зникають. Перехід на українську у побуті відбувається еволюційно. Руйнування міфу про «братній народ», ізоляція РФ від світового культурного та інформаційного контексту лише сприятимуть його пришвидженню в українському суспільстві. «Мовна проблема» та намагання розпочинати дискусії навколо цієї теми не мають підтримки у більшій частини населення. Ця проблема носить суто політичний і частково локальний характер. Попри це, більшість громадян, незалежно від мови спілкування, усвідомлюють, що у нас один спільний ворог – РФ, яка намагається знищити нашу державність. Найбільш постраждалими від дій агресора є саме російськомовні міста сходу. У лавах Збройних сил України поруч воюють україномовні та російськомовні і вони об'єднані єдиною метою – перемогою над ворогом. Після перемоги можна очікувати продовження змін у мовній самоідентифікації громадян та розширення сфери використання української мови у всіх сферах [17].

Однією із заявлених цілей так званої російської «спеціальної військової операції» в Україні був захист російськомовного населення, яке нібито переслідувалося українськими націоналістами. Ідеологічний приціл окупантів вийшов бракованим, бо, за іронією долі, з початку війни російськомовні в Україні записуються на курси, щоб удосконалити свої

навички володіння українською мовою. Зрозуміло, що йдеться не лише про вивчення граматики. Це – тотальне внутрішнє переродження, потреба відчувати себе єдиним цілим із рідною країною. Російські війська чинять звірства в Україні під виглядом «денацифікації» країни. При чому геноциду піддаються як українськомовні, так і російськомовні співвітчизники. Таким чином, РФ розпалила потужні антиросійські настрої навіть серед тих, хто з дитинства розмовляв російською. І в цьому новому становленні української вийшов на поверхню ще один нюанс: постколоніальна мовна ситуація призвела до того, що в нашій спільноті, на відміну від більшості національних держав, було порушено рівновагу між розумінням мови як символу ідентичності, з одного боку, та засобу спілкування, з іншого. Часто вживані поняття «живе слово», «жива мова» стосуються саме мови повсякденного спілкування, яке забезпечує її рух, динаміку розвитку, поповнення словникового складу, формування спільних смислів, спільної громадської думки [8]. У питаннях захисту України та державної мови як основи ідентичності нас підтримує весь цивілізований світ. «Мова є інструментом влади та панування. Нею держава проводить уявні кордони, – так влучно написав німецький журналіст Флоріан Кулмас у «Новій цюрихській газеті» про силу і роль української в нашій державі [7]. Л. Сорочук наголошує, що функціонування російсько-мовного культурного продукту в культурно-інформаційному просторі України та нав'язлива пропаганда «руського мира» несе загрозу існуванню української етнокультурної традиції й рідної мови [16, с. 165].

На жаль не всі українці, розуміють важливість переходу на українську мову, особливо зараз під час повномасштабної війни РФ проти України. Деякі й досі не зрозуміли, що мова – це генетичний код української нації, головний чинник української ідентифікації, який єднає нас всередині країни та боронить на кордоні з ворогом.

Авторка дослідження перебуваючи у двох групах мобільного додатку Viber мала змогу долучитися до дискусії, пов'язаної з функціонуванням української мови. На її здивування, навіть в умовах повномасштабної російської агресії, переважна більшість учасників була не лише російськомовною, але й продовжували прихильно ставитися до російської мови і не вважали за потрібне переходити на українську, оскільки для них вона залишалася «мовою високої культури та визначних досягнень російської цивілізації, російську мову не придумав Путін, вона є надбанням тисячолітньої стародавньої цивілізації росіян», тому російська і надалі повинна побутувати і розвиватися поряд з українською. За період обговорювання мовної теми у чаті з групи вийшло декілька людей. Завершилася дискусія таким висновком адміністратора, що кожен модератор може анонсувати свою групу зручною для нього мовою, а кожна з присутніх у чаті може доєднатися до будь якої групи і бути певною, що її приймуть незалежно від мови і будь чого ще. Усі

повідомлення цієї дискусії про мову адміністратор групи видалила [13].

Висновки. Після повномасштабного вторгнення військ РФ в Україну в українському суспільстві почали активніше обговорювати мовне питання. Російська агресія сприяла процесу українізації. Поширюється певна тенденція: більшість українських співаків, телеведучих, акторів, блогерів й звичайних громадян, які до того говорили російською мовою, активно почали переходити на спілкування українською. Нами обґрунтовано модель розвитку мовної ситуації в Україні у період повномасштабної агресії російських військ на українську територію. Її суть полягає у синергетичній взаємодії трьох рівнів збереження, функціонування й розвитку української мови. Дуже важливо, щоби мовна політика впроваджувалась на всіх рівнях нашого життя. Стрімко ситуація з мовною стійкістю не зміниться, проте *перший рівень* стабілізації та впровадження реформ зроблено на законодавчому рівні: мовний закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який набув чинності 16 липня 2019 р., впродовж 2019 – 2022 рр. поступово впроваджувався у всі сфери життєдіяльності українського суспільства. Його імплементація допомогла українській мові повернути своє гідне місце в Українській державі. Нагадаємо, що 16 липня 2022 р. набрали чинності окремі норми мовного закону, який закріпив статус української мови у інформаційній та бізнесовій сферах. *Другий рівень* – це результативність роботи української влади, яка, використовуючи законодавчі, виконавчі та судові органи, буде впроваджувати та вдосконалювати мовне законодавство. Треба відзначити виважену і послідовну роботу Уповноваженого із захисту державної мови Т. Кременя, який цілеспрямовано впроваджує мовний закон у життєдіяльність українського суспільства. *Третій рівень* – це громадяни України, як етнічні українці, так і представники інших національностей, які можуть й мають вплинути на мовну стійкість. Оскільки кожен з них, незалежно від етнічної приналежності прагне жити у правовій державі й мати громадянські та політичні права і свободи. Тому, утвердження української мови як державної у незалежній Україні, її функціонування в усіх сферах життєдіяльності українського суспільства, згуртовує українську політичну націю й мотивує до боротьби з російським агресором та здобуття ПЕРЕМОГИ.

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту. Переклад проф. І. Огієнка. Біблійна Ліга України. Київ, 2014. 1151 с.
2. Єрмоленко С. Мова і українознавчий світогляд: Монографія. К.: НДІУ, 2007. 444 с.
3. Гриценко П. Українська мова злить Росію. Кремль знає, що мова є ідеологічним інструментом. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/mova-viy-na-zaborona-vbyvstvo/32115335.html>
4. З 16 липня 2022 року – новий контраст української мови! URL: [https://mova-](https://mova-ombudsman.gov.ua/16-lipnya-2022-roku-novij-kontrast-ukrayinskoyi-movi)

- ombudsman.gov.ua/16-lipnya-2022-roku-novij-kontrast-ukrayinskoyi-movi
5. За підтримки Уповноваженого 25 квітня стартує мовний проєкт «Єдині». URL: https://mova-ombudsman.gov.ua/news/za-pidtrimki-upovnovazhenogo-25-kvitnya-startuye-movnij-proyekt-yedini?fbclid=IwAR1Rztjt-8Ai5B3gBM2GY0r28_0lpv6MoewGf04DsPtOCihJKxm4CtuVY
6. Закон України про забезпечення функціонування української мови як державної. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
7. Кремень Т. Лінгвоцид на окупованих територіях може зупинити тільки перемога України. URL: https://lb.ua/blog/taras_kremen/520408_lingvotsid_ok-upovanih_teritoriyah.html
8. Кремень Т. Російськомовні відкидають «мову ворога», вивчаючи українську. URL: https://lb.ua/blog/taras_kremen/519604_rosiyskomov-ni_vidkidayut_movu.html
9. Кремень Т. Українська мова стала зброєю опору Росії. URL: https://lb.ua/blog/taras_kremen/517476_ukrainska_mova_stala_zbroieyu_oporu.html
10. Лизанчук В. Українська мова – одухотворення нашого життєдайного середовища. Голос України. URL: <http://www.golos.com.ua/article/361045>
11. Масенко Л. Наступ на українську мову: Україна проти Малоросії. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30686971.html>
12. Матвійчук О. Мовні війни: як допомогти українській перемогти у наших громадах. URL: <https://blog.liga.net/user/olmatviichuk/article/44620>
13. Матеріали власних польових досліджень, зібраних Н. Безсмертною у групах мобільного додатку Viber впродовж 7.07.; 26.08. 2022 р.
14. Паславська Я. Мовні МАНІПУЛЯЦІЇ чи УТИСКИ російськомовних? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ugvCQSxNbwU>
15. Сінченко Д. «Російськомовних українців» не існує... URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/06/17/7352949/>
16. Сорочук Л. Функціонування української етнокультурної традиції в умовах сучасних викликів і загроз. *Українознавчий альманах*. 2021. Випуск 29. С. 164–170.
17. Соціологічна група «РЕЙТИНГ». Шосте загальнонаціональне опитування: мовне питання в Україні (19 березня 2022). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/language_issue_in_ukraine_march_19th_2022.html
18. Степуренко О., Бутко Т. «Після перемоги залишусь працювати в ЗСУ», – Коля Серга під час відвідин Житомира з культурним десантом. URL: <https://suspihne.media/306338-pisla-peremogi-zalisusa-pracuvati-v-zsu-kola-serga-pid-cas-vidvidin-zitomira-z-kulturnim-desantom/>
19. Фаріон І. Війна і мова. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/6235e596d4cc3/>

20. Яблучна А. Чому Росія так боїться української мови? URL: <https://ukrainer.net/rosiia-boitsia-ukrainskoi-movy/>

References

1. *Bibliia abo Knyhy Sviatoho Pys'ma Staroho i Novoho Zapovitu. Pereklad prof. I. Ohienka. Biblijna Liha Ukrainy.* (2014) [The Bible or the Books of the Holy Scriptures of the Old and New Testaments. Translated by Prof. I. Ohienko. Bible League of Ukraine.]. Kyiv. 1151 p.
2. Yermolenko S. (2007). *Mova i ukraїnoznavchij svitohliad: Monohrafiia* [Language and Ukrainian studies worldview": Monograph.]. Kyiv: NDIU. 444 p. (in Ukraine).
3. Hrytsenko P. *Ukrains'ka mova zlyt' Rosiiu. Kreml' znaie, scho mova ie ideolohichnym instrumentom* [The Ukrainian language angers Russia. The Kremlin knows that language is an ideological tool]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/mova-viyna-zaborona-vbyvstvo/32115335.html> (in Ukraine).
4. *Z 16 lypnia 2022 roku – novyi kontrnastup ukrainskoi movy!* [From July 16, 2022 – a new counteroffensive of the Ukrainian language!]. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/16-lipnya-2022-roku-novij-kontrnastup-ukrayinskyi-movi> (in Ukraine).
5. *Za pidtrymky Upovnovazhenoho 25 kvitnia startuie movnyi proiekt «ledyni»* [With the support of the Commissioner, the language project "Edyni" will be launched on April 25.]. URL: https://mova-ombudsman.gov.ua/news/za-pidtrimki-upovnovazhenogo-25-kvitnya-startuye-movnij-projekt-yedini?fbclid=IwAR1Rzjtj-8Ai5B3gBM2GY0r28_0lpv6MoewGf04DsPtOCcihKJ0xm4CtuVY (in Ukraine).
6. *Zakon Ukrainy pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi* [The Law of Ukraine on Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (in Ukraine).
7. Kremin T. *Linhvotsyd na okupovanykh terytoriiakh mozhe zupynyty tilky peremoha Ukrainy* [Linguocide in the occupied territories can be stopped only by the victory of Ukraine]. URL: https://lb.ua/blog/taras_kremin/520408_lingvotsid_ok-upovanih_teritoriyah.html (in Ukraine).
8. Kremin T. *Rosiiskomovni vidkydaiut «movu voroha», vyvchaiuchy ukrainsku* [Russian speakers reject the "language of the enemy" by learning Ukrainian]. URL: https://lb.ua/blog/taras_kremin/519604_rosiiskomovni_vidkidaiut_movu.html (in Ukraine).
9. Kremin T. *Ukrainska mova stala zbroieiu oporu Rosii* [The Ukrainian language became a weapon of resistance to Russia]. URL: https://lb.ua/blog/taras_kremin/517476_ukrainska_mova_stala_zbroieiu_oporu.html (in Ukraine).
10. Lyzanchuk V. *Ukrainska mova – odukhotvorennia nashoho zhyttiedainoho seredovyshcha. Holos Ukrainy* [The Ukrainian language is the spiritual creation of our life-giving environment. Voice of Ukraine]. URL: <http://www.golos.com.ua/article/361045> (in Ukraine).
11. Masenko L. *Nastup na ukrainsku movu: Ukraina proty Malorosii* [Attack on the Ukrainian language: Ukraine against Little Russia]. URL: <https://blog.liga.net/user/olmatviichuk/article/44620> (in Ukraine).
12. Matviichuk O. *Movni viiny: yak dopomohty ukrainskii peremohty u nashykh hromadakh* [Language wars: how to help Ukrainian to win in our communities]. URL: <https://blog.liga.net/user/olmatviichuk/article/44620> (in Ukraine).
13. *Materialy vlasnykh pol'ovykh doslidzhen', zibranykh N. Bezsmertnoi u hrupakh mobil'noho dodatku Viber vprodovzh 7.07. i 26.08.2022 r.* [Materials of own field research collected by N. Bezsmertna in Viber mobile application groups during 07.07. and 26.08.2022] (in Ukraine).
14. Paslavska Ya. *Movni MANIPULIaTsii chy UTYSKY rosiiskomovnykh?* [Linguistic MANIPULATIONS or OPPRESSION of Russian speakers?]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ugvCQSxNbwU> (in Ukraine).
15. Sinchenko D. *«Rosiiskomovnykh ukrainsiv» ne isnuie...* [«Russian-speaking Ukrainians» do not exist]. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/06/17/7352949/> (in Ukraine).
16. Sorochuk L. (2021). *Funktsionuvannia ukrains'koi etnokul'turnoi tradytsii v umovakh suchasnykh vyklykiv i zahroz* [The functioning of the Ukrainian ethno-cultural tradition in the conditions of modern challenges and threats]. *Ukraїnoznavchij al'manakh*. Vypusk 29. Pp. 164–170. (in Ukraine).
17. *Sotsiolohichna hrupa «REITYNH». Shoste zahalnonatsionalne opytuvannia: movne pytannia v Ukraini (19 bereznia 2022)* [Sociological group "RATING". The sixth national survey: the language issue in Ukraine (March 19, 2022)]. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/language_iss_ue_in_ukraine_march_19th_2022.html (in Ukraine).
18. Stepurenko O., Butko T. *«Pislia peremohy zalyshusia pratsiuvaty v ZSU», – Kolia Sierha pid chas vidvidyn Zhytomyra z kulturnym desantom* [«After the victory, I will stay working in the Armed Forces», – Kolya Serga during his visit to Zhytomyr with the cultural contingent.]. URL: <https://suspilne.media/306338-pisla-peremogizalisusa-pracuvati-v-zsu-kola-serga-pid-cas-vidvidin-zitomira-z-kulturnim-desantom/> (in Ukraine).
19. Farion I. *Viina i mova* [War and language]. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/6235e596d4cc3/> (in Ukraine).
20. Yabluchna A. *Chomu Rosiia tak boitsia ukrainskoi movy?* [Why is Russia so afraid of the Ukrainian language?]. URL: <https://ukrainer.net/rosiia-boitsia-ukrainskoi-movy/> (in Ukraine).